

המונה את המצוות שהעובר עליהן במזיד חייב כרת (כריתות ב.)
מצות קרבן הפסח ומצות תפילה הן מצוות עשה, כלומר, שאין
כשאר חייבי הכריתות המנויים שם, שכולם מצוות לא תעשה,
ואילו שתי אלו הן מצוות עשה, ולפיכך אם שגג בהן אינו מביא
קרבן חטאת. ל"מא – האם נאמר שמשנה זו היא דלא כרבי עקיבא,
דאי – שכן אם נאמר שהיא כרבי עקיבא, יקשה, הרי בין דמוכין לה
– שהוא מעמיד את ענין ה'חוקה' בפסח, נמצא ש'לא' נמי איבא –
יש בקרבן פסח גם איסור לא תעשה, ולא רק מצות עשה, מאחר
שנאמר בו 'ושמרת', ולשון 'שמירה' היא אזהרת לא, כדכרי אבין
– כמו שאמר רבי אבין אמר רבי אילעאי, דאמר רבי אבין אמר רבי
אילעאי, כל מקום שנאמר לשון 'שמירה' פן 'לא' באיסור, אינו אלא
בלא תעשה – איסור זה נחשב אזהרת לא תעשה, ואין אמרה
המשנה שהפסח הוא מצות עשה.
מתרצת הגמרא: אפילו ת"מא – אפילו אם תאמר שמשנה זו היא
כרבי עקיבא, אפשר לתרץ ולומר שרק אזהרת 'השמירה' דלא –
שמוהירא על דבר שלא לעשות, נחשבת לא, אבל אזהרת
'השמירה' דעשה – שמוהירא לעשות דבר, כגון לעשות פסח, נחשבת
מצות עשה, ונמצא שאין סתירה בין שיטת רבי עקיבא שמשנה זו.
הגמרא מקשה על מה שאמרה שרבי עקיבא הוא הסובר ששבת
זמן תפילין: וכן אפשר לומר שסובר רבי עקיבא ששבת זמן
תפילין הוא, ונתנא – והלא שנינו בברייתא, רבי עקיבא אומר, יכול
– שמה תאמר שנינו אדם תפילין בשבתות וימים טובים, תלמוד
לומר – מלמדנו הכתוב (שמות יג ט) 'והיה לך לאות על ידך', שמצות
תפילין נאמרה רק במי שצריך אות – בימים שבהם כדי לעשות
היכר שהם מחזיקים בתורת ה' צריכים ישראל להעמיד על עצמם
אות, יצאו מכלל זה אלו – שבתות וימים טובים, שהן גופא אות בין
ה' לישראל, ואין בהם צורך באות נוסף.
הגמרא חוזרת בה, ומעמידה את שיטת משנתנו ששבת זמן
תפילין, כתנא אחר: אלא האי תנא – תנא זה הוא שסובר שבת זמן
תפילין, דתנא בברייתא, הניעור בלילה, ומכין שאינו יושן אין הוא
צריך לחשוש שמא יפחית בתפילין, דאם חולין אותו, אך אם רצה
להניחן מניח, ואין זה כמוסוף על המצוה, משום שגם לילה זמן
תפילין הוא, דכרי רבי נתן. ונתן תקיפוני אומר, אין מניחין תפילין
בלילה כלל, משום שהלילה אינו זמן תפילין, מדייקת הגמרא:
מדלילה – מזה שהלילה לדעת תנא קמא קמא ורבי נתן זמן תפילין הוא,
ומוכח שאינו סובר כרבי יוסי הגלילי שהכתוב 'מניח' מניח
ממעט לילות ממצות תפילין, אלא הוא מעמיד כתוב זה בענין
פסח, ודאי לדעתו ששבת נמי זמן תפילין היא, כי גם אותה אינו
ממעט מכתוב זה.
דוחה הגמרא: דילמא סבירא ליה – אולי רבי נתן אכן סובר שלילה
זמן תפילין הוא, משום שאינו דורש 'מניח' מניח' בתפילין, אבל
שבת לאו זמן תפילין הוא, משום הדרשה מ'והיה לך לאות', דהא
שמעיה ליה – שהרי שמעיה דרבי עקיבא סובר כן, דאמר לילה זמן
תפילין הוא, משום שהוא מעמיד את 'מניח' מניח' בפסח, אבל
שבת לאו זמן תפילין הוא, משום שנתמעה מ'לאות', ויתכן שגם
התנא ששנה ברייתא זו סובר כך.
הגמרא חוזרת בה, ומעמידה שיטה זו כתנא אחר: אלא האי תנא
הוא שסובר שבת זמן תפילין, דתנא בברייתא, מיכל בת בימי
ו-שאוול היתה מנחת תפילין, ולא מיחו בה חכמים, אף כי מעשה
זה נראה כתוספת על דברי התורה, שפסח נשים ממצוות עשה
התלויות בזמן. וכמו כן אשתו של יונה בן אמיתי הנביא היתה עולה
לרגל ומביאה עולת ראיה, ולא מיחו בה חכמים, אף שעליה
לרגל היא מצות עשה התלויה בזמן. מדייקת הגמרא: מדלא –
ממה שלא מיחו בה חכמים במיכל, אלא קמא – מוכח שלדעתם
תפילין מצוות עשה שלא הזמן גורם לה – שלא הזמן גורם לה שתבוא
היא, אלא נודהת בכל עת, גם בלילה וגם בשבת, כי אילו לא היתה
נוהגת באחד מהם, הרי היה לה זמן קבוע ונשים היו פטורות
ממנה, והיו חכמים מקפידים שאשה לא תניח תפילין, ועל כרחך
שמצות תפילין נודהת תמיד, וגם נשים חייבות בה, ולכן לא מיוו
במיכל.
דוחה הגמרא: ודילמא – ואולי התנא בברייתא זו סביר לה [סובר]

פירוש המחלוקת באופן נוסף: ואיבעית אימא, דכילי עקמא לצאת
לא בעי פיונה, – תנא קמא ורבי גמליאל שניהם סוברים שבשביל
לצאת ידי חובת המצוה אין צריך כוונה לשם מצוה, והקא לעבור
משום 'בל תוסיף' קמפלגי – ומחלוקתם היא האם העושה מעשה
בלי כוונה לשם מצוה עובר על איסור 'בל תוסיף', דתנא קמא
סבר, כשם שבשביל לצאת ידי חובת המצוה אין צריך כוונה, כך
גם כדי לעבור משום 'בל תוסיף' לא בעי – לא צריך פיונה, ולכן
אמנם המניח שני זוגות לא יעבור על איסור שבת, משום
ששניהם נחשבים תכשית, אולם הוא יעבור על 'בל תוסיף', אף
על פי שלא התכוין למצוה. ורבי גמליאל סבר, אף שבכדי לצאת
אין צריך כוונה, כדי לעבור משום 'בל תוסיף' בעי פיונה, ואם
אינו מתכוין אינו עובר, ולכן מותר להציל שני זוגות, ששניהם
תכשית הם, ואינו עובר ב'בל תוסיף' הואיל ואינו מתכוין לשם
מצוה.

פירוש נוסף: ואיבעית אימא, אי דסבירא לן – אם היו כולם סוברים
דשבת זמן תפילין, ודאי דכילי עקמא לא לעבור בעי פיונה ולא
לצאת בעי פיונה – לדעת הכל המניח תפילין בשבת היה מקיים את
המצוה גם בלי כוונה, כי מצוות אינן צריכות כוונה, והמניח שני
זוגות תפילין בשבת בלי כוונה היה עובר ב'בל תוסיף', כי המוסף
על המצוה בזמנה עובר באיסור זה גם בלי כוונה. אבל באמת הן
תנא קמא והן רבי גמליאל סוברים ששבת לאו זמן תפילין, והקא
בלעבור שלא בזמנו קמפלגי – ומחלוקתם היא במוסף על המצוה
שלא בזמנה בלי כוונה למצוה, תנא קמא סבר, אף שלא בזמנה לא
בעי פיונה לשם מצוה בכדי לעבור ב'בל תוסיף', משום שגם מצוה
שנעשית שלא בזמנה ובלי כוונה נקראת 'מצוה', והעושה אותה
ומוסף על מצות התורה עובר באיסור זה, ולכן אסור להניח יותר
מזוג אחד, ואף בשבת שאינה זמן המצוה. ורבי גמליאל סבר
שבשביל לעבור שלא בזמנו בעי פיונה, כי העושה מצוה שלא
בזמנה בלי כוונה למצוה אין במעשיו כל רמז ושייכות למצוה,
ואינו נקרא 'עושה מצוה', ולפיכך אין זו תוספת במצוה ואינו עובר
ב'בל תוסיף'.

הגמרא דוחה פירוש זה. מקשה הגמרא: אי הכי, לדעת רבי מאיר
ותנא קמא שבמשנתנו, זוג אחר נמי לא – גם זוג אחד יהיה אסור
להציל, כיון שגם בו יש תוספת על המצוה, שמוסף יום למצוה
תפילין, שלא נצטוו בה אלא בחול, והוא מוסף לה גם את יום
השבת. ועוד יקשה, לדעת תנא קמא הסובר שבכדי לעבור על 'בל
תוסיף' אין צריך כוונה כלל, הניח בשמיני (שמיני עצרת) בפסח
אף בלי כוונה למצוה, וילקח משום 'בל תוסיף', שמוסף יום לשבעת
ימי מצות סוכה, והלא בחזק לארץ, שהיום השמיני הוא ספק
שמיני ספק שביעי אנו יושבים בו בסוכה לכתחילה. אלא מוכח
מכאן שהעושה מצוה שלא בזמנה בלי כוונה למצוה אינו נחשב
מוסיף על המצוה, ולכן שייכות בסוכה בשמיני מותרת, שאנו
מכוונים לקיים מצות סוכה רק באם זהו באמת היום השביעי, אבל
אם שמיני הוא איננו מכוונים למצוה.

מסיקה הגמרא: אלא מתוורתא – דבר ברור הוא דרשנינו מעיקרא
– מה שתיירצנו בתחילה, שהמחלוקת היא האם שבת זמן תפילין
או לא.

מאחר שהסיקה הגמרא שתנא קמא סובר שבת זמן תפילין, מבררת
הגמרא מיהו תנא זה. שואלת הגמרא: ומה שמעתי ליה – ומי הוא
התנא שמעתי שהוא סובר ששבת זמן תפילין, ותעמיד את משנתנו
כשיטתו. משיבה הגמרא: רבי עקיבא, דתנא בברייתא, נאמר
במצות תפילין (שמות יג ט) 'ושמרת את החוקה למעשה מניח
מניח', ומתיבת 'מניח' אנו למדים שזמן תפילין הוא רק בימים ולא
בלילות, ומכיון שנאמר 'מניח' האות מ'מ' באה ללמד שרק מקצת
הימים הם זמן תפילין, ולא כל הימים, ובאה למעט פסח לשבתות
וימים טובים, שאין מניחים בהם תפילין, דכרי רבי יוסי הגלילי. רבי
עקיבא אומר, לא נאמר 'חוקה' זו בפסוק שהזכר, אלא לענין פסח
בלבד, שבו עוסקת הפרשה לפני כן, ולא לענין מצות תפילין
המוזכרת בפסוק הקודם לזה. הרי שלדעת רבי עקיבא גם לילה
ושבת הם זמן תפילין, הואיל והכתוב לא מיעט אותם.

הגמרא מקשה על הברייתא: ואלא הא דתנן – מה ששנינו במשנה

עירובין דף צו עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום רביעי) קלג

נשים על קרבנן רשות היא בידן. וכתם סיפרא מני – מה שנשנה
 סתם בתורת כהנים הוא דברי רבי יהודה, הרי רבי יהודה
 חולק על רבי יוסי.
 וכיון שהביריתא של המוצא תפילין אינה כרבי יוסי, מוכרחים
 לומר כפי שביארנו, שטעמה הוא משום שאשה חייבת בתפילין,
 ולכן למסקנת הגמרא רבי מאיר ורבי יהודה הם הסוברים ששבת
 זמן תפילין היא, ומשנתנו נשנתה בשיטתם.
 הגמרא מבררת אם צמר תכלת הנמצא בשוק, כשר לציצית: אמר
 רבי אלעזר, המוצא צמר צבוע בצבע תכלת, פשוט, אם הוא עשוי
 כלשונות – חתיכות צמר עדיין לא נטו לחוטים אלא רק נצבעו
 ונסרקו, פסולות למצות תכלת, לפי שחוששים שמא לא נצבעו
 לשם ציצית. אבל אם כבר נעשו בחוטים, הרי הם פשוטין, שאין
 לחשוש לכך. מקשה הגמרא: מאי שנא המוצא לשונות שפסולות,
 משום דאמרינן, אדעתא דגלימא צביעיהו – שמא צבען על דעת
 לארוג מהם טלית ולא לשם ציצית, אם כן בשמוצא חוטים, נמי
 נימא, אדעתא דגלימא פוניהו – גם כן נאמר שמא טוואם על דעת
 לארוג מהם טלית, ולא לשם ציצית. מתרצת הגמרא: רבי אלעזר
 הכשיר רק בחוטים פשוטין, שודאי צבעם טוואם ושזרם לשם
 ציצית, ואין רגילות לארוגם בבגד.
 מוסיפה הגמרא להקשות: שוורים נמי נימא אדעתא דשיפתא
 דגלימא צביעיהו – גם בחוטים שזורים נאמר שכפלם ושזרם כדי
 להטילם בשפת הטלית ששם הדרך להטילם. מתרצת הגמרא: רבי
 אלעזר הכשיר רק בחוטים מופשטין – חתוכים לצורך עשיית
 הציצית. שאם היה בדעתו לעשות מהם טלית, לא היה חותכם,
 משום דבבלי האי ודאי לא פרחי אנושי – שאין אדם טורח כל כך
 לחתוך חוטים על מנת לעשות מהם שפה לבגד, שהרי יצטרך
 לחזור ולקשרם כדי להטילם בשפת הבגד. ומכך שחוטים אלו
 חתוכים, מוכח שנצבעו נטו ונשזרו לשם מצות ציצית.
 הגמרא מוכיחה ממשנתנו שאדם עשוי לטרוח אף שלא לשם
 מצוה. מקשה הגמרא: אמר רבא, האם ניתן לסמוך על כך שאין
 אדם טורח לחתוך חוטים עבור שפת הבגד, והרי גם לגבי תפילין
 יש לומר, וכי אדם טורח לעשות קמיע במין תפילין, והיה צריך
 להכשיר תפילין הנמצאות. ואין הדין כן, דתנן (לעיל צה), בטה
 דברים אחרים שהמוצא בשבת תפילין במקום שעולות להאבד
 מכניסין זוג זוג, בתפילין לשונות, שניכר ברצועות שלחן שהיה בהן
 קודם לכן קשר של תפילין ובורר שנעשו כמצותן ויש בהן קדושה,
 אבל בתפילין שאין ברצועותיהן רושם של קשר, פסור מלהכניסן,
 לפי שיש לחשוש שמא אין אלו תפילין אלא קמיע שאין בו קדושה
 ואין מחללים שבת להצלתו. ומוכח שאף בתפילין שיש טירחה
 בעשייתן, יש לחשוש שמא עשאן אדם לצרכו וטרח בהן. ואם כן
 גם בחוטי ציצית מופשטים יש לחשוש שמא אדם טרח לעשותם
 באופן זה, אף שהיה כוונתו להטילם בבגדו.
 אמר רבי ירמיה לאהבה בריה, פוק תני להו – צא ושנה להם
 לתלמידים שנתקשו בדברי רבי אלעזר, שיש בידי ברייתא
 שמפורש בה כדבריו, וכטעם שנתפרש שאין אדם טורח כל כך.
 שנינו בברייתא, המוצא תכלת פשוט, אם מצא לשונות הרי הם
 פסולין, אבל אם מצא חוטים מופשטין, פשוטין, לפי שאין אדם טורח
 לחתכם כדי לחזור ולקשרם בשפת הבגד.
 מקשה הגמרא: אמר רבא, וכי משום דתני לה אהבה בריה דרבי
 ירמיה – וכי משום שאהבה בנו של רבי ירמיה שנה לברייתא זו, כיפי
 תלא לה – נחשב הדבר כאילו תלה בה נמים ליפותה. כלומר,
 האם נתן בה טעם כל כך עד שיהיה בכוחה לסתור משנה
 מפורשת, והתנן במשנתנו, בטה דברים אחרים בישונות, אבל
 בתפילין פסור, ומוכח ממשנתנו שחוששים אף לטירחה שלא
 לצורך מצוה, והרי מבואר ממשנתנו דלא כרבי אלעזר, ודלא
 כהביריתא. מתרצת הגמרא: אלא אמר רבא, טרח ולא טרח –
 הנידון אם אדם טורח בדבר שלא לשם מצוה או לא, תנאי היא –
 הרי זו מחלוקת תנאים, דתנאי בברייתא, המוצא תפילין בשבת,
 מושלכים בשדה במקום שנאבדים, מניסין לעיר זוג זוג עד
 שמסיים להכניס את כולם, אחד האיש ואחד האשה,

כרבי יוסי, דאמר, אף על פי שמצות סמיכה על הקרבן אינה נוהגת
 בנשים, נשים סומכות – סמיכת נשים על קרבנן היא רשות, כלומר
 שרשאיות הן לסמוך אם רצו, ואין איסור בדבר, וכמו כן בכל
 המצוות שנשים פטורות מהן, רשות בידן לקיימן. ובאמת סובר
 תנא זה ששבת אינה זמן תפילין, ולכן תפילין היא מצות עשה
 שהזמן גרמא, וחכמים לא מיהו במיכל משום שרשות בידה
 להניחן.
 הגמרא מוכיחה את ביאורה בברייתא, דאי לא תימא הכי – שאם
 לא תאמר כך, אלא תבאר שחכמים הניחו לה לקיים מצות
 תפילין משום שאין זו מצוה עשה שהזמן גרמא, עדיין יקשה מה
 שנאמר בברייתא, אשתו של יונה היתה עולה לרגל ולא מיהו
 פה, מי איבא למאן דאמר – וכי יש מי שסובר שעלייה לרגל לאו
 מצוה עשה שהזמן גרמא הוא. אלא ודאי קסבר התנא בברייתא
 זו, שאף שנשים פטורות ממצות עלייה לרגל רשות בידן לקיימה,
 הלא נמי – גם בהנחת תפילין, אף שאין מצוות בה, רשות בידן
 לקיימה.
 הגמרא חוזרת בה ומעמידה שיטה זו כברייתא אחרת: אלא האי
 תנא היא, דתנאי, המוצא תפילין בשבת במקום שעולות להאבד,
 כגון בשדה, מניסין למקום המשתמר כדי להצילן על ידי שמניחן
 זוג אחר זוג בדרך שלובשן בחול, וחולצן וחוזר ומניח זוג אחר
 ומכניסו, עד שיציל את כל התפילין שמצא, אחד ו-בין האיש
 ואחד ו-בין האשה שמצאו תפילין עושים כך, וכן אחד תפילין
 תפילין ואחד לשונות, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אוסר בתפילין
 לחלל שבת בשבילן, כי לדעתו יש לחשוש שמא אין זה אלא קמיע
 שנעשה בצורת תפילין, ואין בו קדושת תפילין, ומתיר רק בתפילין
 ישונות, שניכר בהן הקשר העשוי בקשר תפילין, ובודאי תפילין הן
 ויש בהן קדושה. מדייקת הגמרא: עד כאן לא פליגי – לא נחלקו
 אלא בתפילין ישונות, שרבי יהודה אוסר בחדשות, ורבי מאיר
 מתיר בין בחדשות ובין בישונות, אבל באשה לא פליגי – לא נחלקו,
 אם כן לדברי שניהם אשה שמצאה תפילין צריכה להכניסן בדרך
 לבישה, שבע מנה – מוכח שלדברי שניהם תפילין מצוה עשה שלא
 הזמן גרמא הוא, אלא נוהגת בכל עת וגם בשבת, וכל מצוה עשה
 שאין הזמן גרמא נשים חייבות, ומכיון שהן חייבות בהנחת תפילין,
 הרי זו דרך מלבוש, וגם לנשים, ודין האשה בהצלת תפילין ששבת
 שזה לדין האיש. ומשנתנו הסוברת 'שבת זמן תפילין' נשנתה
 כשיטת רבי מאיר ורבי יהודה.
 שואלת הגמרא: ודילמא – ואולי התנא ששנה ברייתא זו סבר לה
 כרבי יוסי, דאמר נשים סומכות רשות, ולדעתו אף שנשים פטורות
 מתפילין, רשאיות הן להניחן, והנחתן נחשבת 'דרך לבישה'
 לאשה, אך אין הוא סובר ששבת זמן תפילין. משיבה הגמרא: לא
 סלקא דעתך – אין לך כלל להעלות בדעתך כן, כי ודאי דלא רבי
 מאיר סבר לה כרבי יוסי ולא רבי יהודה סבר לה כרבי יוסי.
 הגמרא מבארת מנין שרבי מאיר אינו סובר כרבי יוסי: לא רבי
 מאיר סבר לה כרבי יוסי, דתנן במשנה, אין מעבדין – אין בית דין
 מוזהרים למנוע את התינוקות מלתקוע בשופר ביום טוב של ראש
 השנה, משום שיש לחנכם ולהרגילם למצוות. מדייקת הגמרא:
 דווקא את הקטנים לא מעבדים, הא – אבל את הנשים מעבדין
 מלתקוע, ואף שאין בזה חילול יום טוב, מאחר שמצוה זו היא
 מצוה עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות ממנה הרי הן נראות
 כמוסיפות על דברי התורה. והרי כתם מתניתין – משנה השניה
 סתם בלי שם הדגש, היא דברי רבי מאיר, הרי שרבי מאיר אוסר
 לנשים לקיים מצוות שפטורות מהן.
 הגמרא מבארת מנין שגם רבי יהודה אינו סובר כרבי יוסי: ולא
 רבי יהודה סבר לה כרבי יוסי, דתנאי בתורת כהנים, נאמר
 בתחילת פרשיות הקרבנות (ויקרא א) דבר אל בני ישראל, ובסמך
 לזה נאמר (שם א ד) ויפקדו ידו על ראש העלה, מכאן שרק בני
 ישראל סומכין ידיהם על קרבנותיהם, ואין גנות ישראל סומכות
 על קרבנותיהן, וכיון שמיעטן הכתוב, אסור להן לסמוך, מפני
 שנראות כמוסיפות על מצוות התורה. רבי יוסי שפען
 אומרים, אף שלא נאמרה בהן סמיכה, נשים סומכות – סמיכת